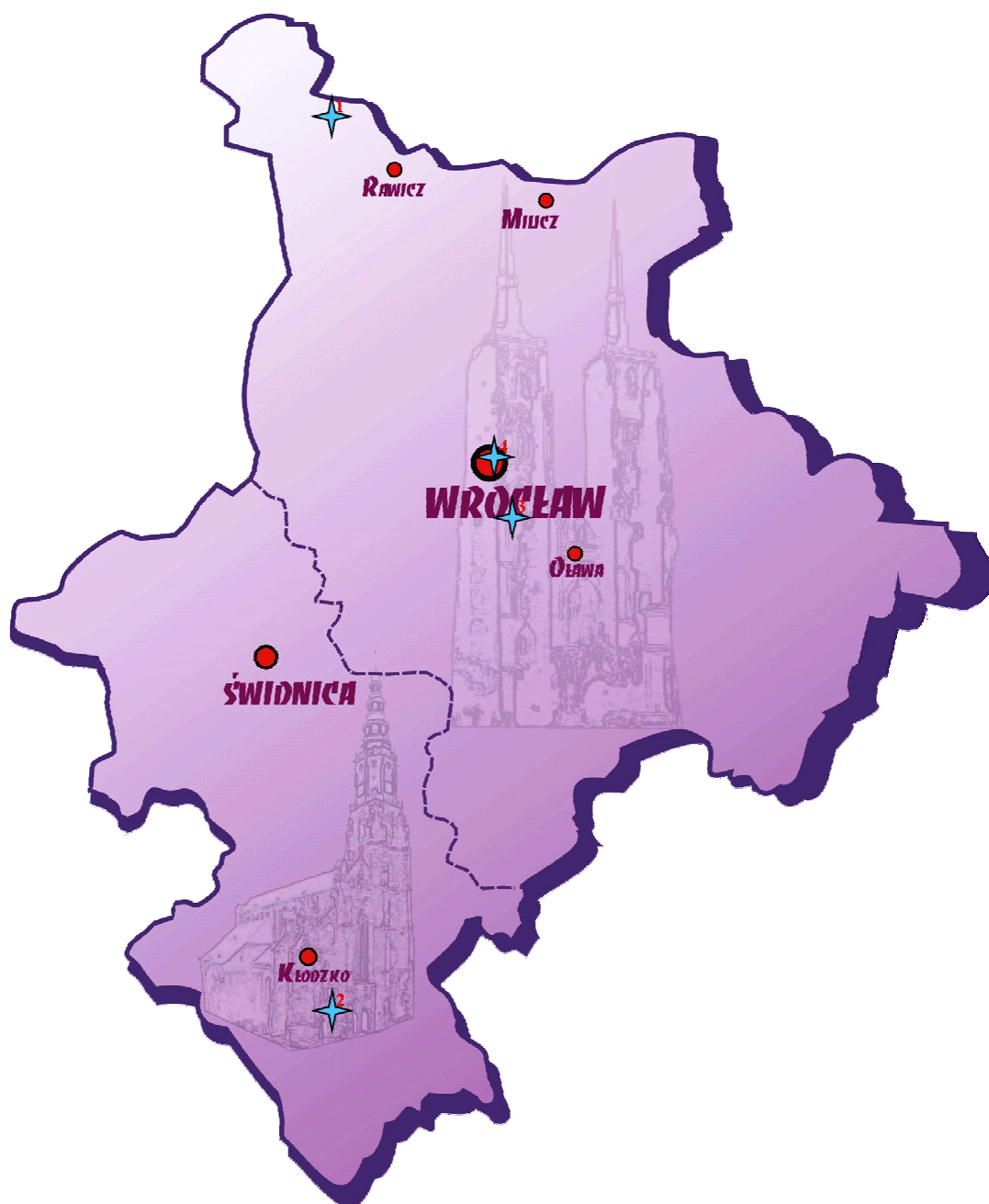


# **IV. KALWARIE**

# **CMENTARNE**

**Mapka nr 6:** Kalwarie cmentarne archidiecezji wrocławskiej i diecezji świdnickiej.



## KALWARIE CMENTARNE

1. Góra
2. Ołdrzychowice Kłodzkie
3. Święta Katarzyna
4. Wrocław Karłowice



Miasto Góra nie ma nic wspólnego z terenami wyżynnymi, ale jedno miejsce położone jest na niewielkim wzniesieniu – Grupa Ukrzyżowania i otaczające ją stacje drogi krzyżowej<sup>391</sup>. Górowska kalwaria miała w swych pierwotnych założeniach stworzyć kopię Jerozolimy i przenieść pewne jej elementy na teren sanktuarium; dlatego kaplice budowano w pewnych odstępach, przypominających realia Świętego Miasta<sup>392</sup>.

Tradycja głosi, że w lesie, w odległości ok. 1 km od grodu, wzniesiono wotywny kościół pw. Bożego Ciała<sup>393</sup>. W 1493 r. papież Aleksander VI zatwierdził specjalny odpust dla wszystkich, którzy przyczynili się swymi ofiarami do remontu owej świątyni. Ten właśnie kościół, budowany w okresie reformacji, stał się załącznikiem kalwarii<sup>394</sup>.

Kościół, stojący na pierwotnym cmentarzu, i otaczające go kaplice w Górze, zwany w rejestrze zabytków Górą Kalwarią, powstawał w latach 1695-1705 dzięki staraniom proboszcza Aleksego Abara w latach 1695-1721. Zbudowano wówczas dziesięć kaplic ze scenami Męki Pańskiej, które rozmieszczone zostały wzdłuż malowniczej Zielonej Drogi, wysadzonej lipami, a prowadzącej z miasta od Bramy Polskiej do kościoła Bożego Ciała. W dniach Męki Pańskiej przed Wielkanocą organizowano procesje z małego kościółka św. Krzyża do tego kościoła, a dokładnie do schodów świętych, zbudowanych w tej świątyni<sup>395</sup>.

W czasach niemieckich kościół cmentarny był kościołem katolickim i został odremontowany przez proboszcza Edwarda Ołowińskiego<sup>396</sup>.

Nie przetrwał do naszych czasów opis pierwotnych kapliczek; znajdowały się w nich obrazy i rzeźby, z których zachowała się do dziś rzeźba z pierwszej kaplicy przydrożnej, przedstawiająca Chrystusa Frasobliwego<sup>397</sup>.

<sup>391</sup> E. Miś, *Na Górze Kalwarii*, „Katolik” nr 25/1989, s. 5.

<sup>392</sup> J. Włażlak, *Parafia św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Górze Śląskiej*, Góra Śląska 2000, s. 234-239.

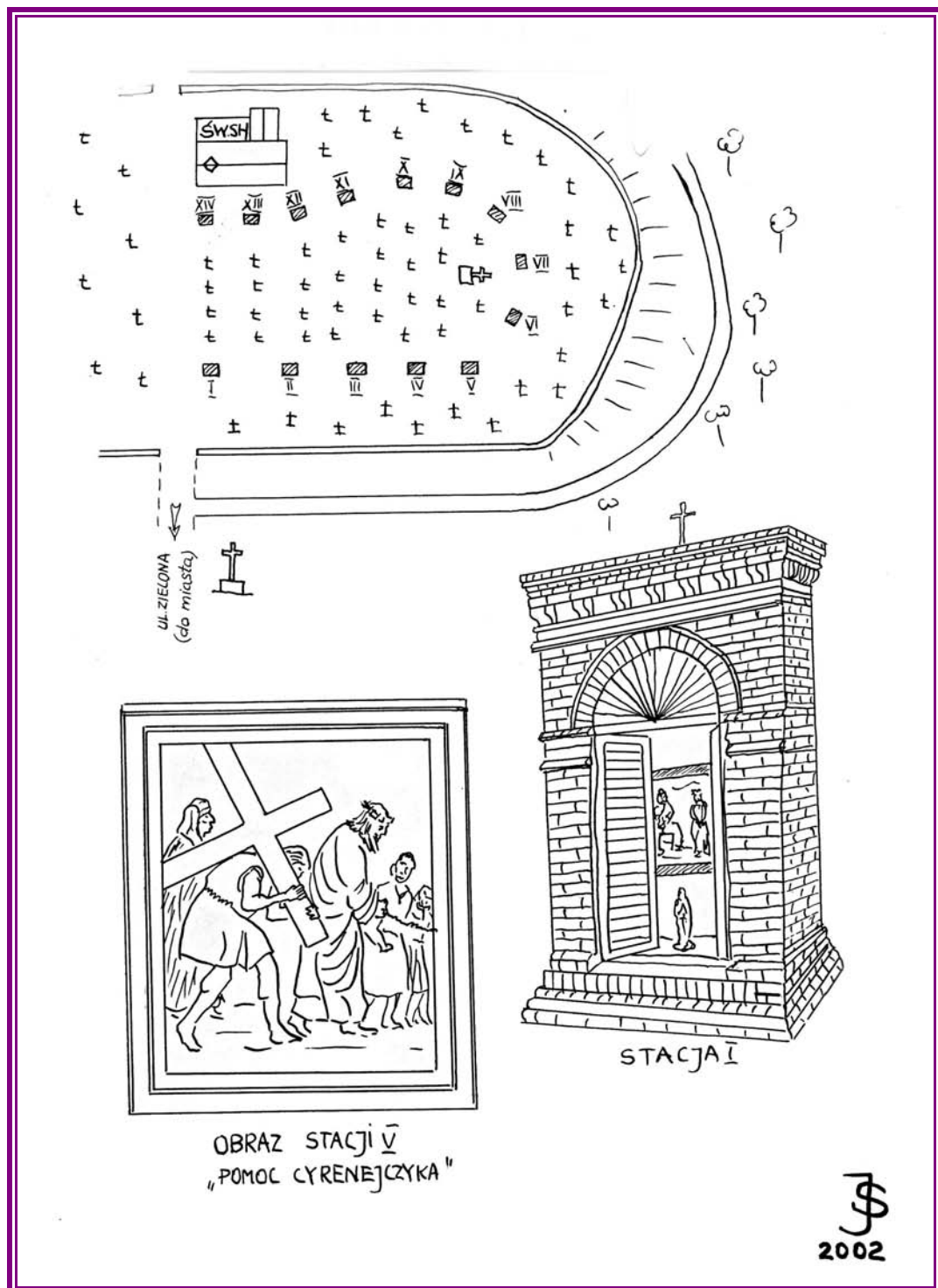
<sup>393</sup> Pater, *Kościół i kaplice archidiecezji wrocławskiej*, s. 159-160.

<sup>394</sup> Miś, *Na Górze Kalwarii*, s. 5.

<sup>395</sup> Tamże.

<sup>396</sup> Tamże.

**Rysunek nr 44:** Schemat kalwarii i widok stacji drogi krzyżowej w Górze.




<sup>397</sup> Tamże.

W roku 1846 kapliczki przeniesiono procesyjnie na Górę Kalwarię, obok cmentarnego kościoła Bożego Ciała. Renowację cokołów i obrazów przeprowadzono dzięki staraniom proboszcza Ferdynanda Coghe'a. Kapliczki wykonane zostały z surowej cegły w stylu rundbogen; budowę mają więc prostą, graniastosłupową, z zadaszeniem sporządzonym z betonu. W środku bryły znajduje się ów rundbogen – wykole, wnęka okienna, zwieńczona łukiem, z umieszczonym w środku malowidłem. Stacje rozmieszczono półkoliście, w odległości 20-30 m jedna od drugiej, coraz wyżej. Pierwsza stacja znajduje się pod bramą starego cmentarza, zaś ostatnia przy bramie nowej jego części. Tak powstała droga krzyżowa stanowi tło dla Grupy Ukrzyżowania wystawionej w 1900 r. Jest to kompozycja trzech rzeźb odlanych z betonu: Matka Boża, św. Maria Magdalena i św. Jan pod krzyżem. Całość otacza bogato dekorowana balustrada ustawiona na dwustopniowej podstawie<sup>398</sup>.

Sama kalwaria tworzy zatem prawie idealną podkowę wokół cmentarza, ale bynajmniej nie przy murach, lecz w jego części centralnej. 14 kapliczek stacyjnych (wysokość ok. 3,5 m) wykonano z cegły w postaci domków o płaskim dachu. Wszystkie są zamknięte drewnianymi drzwiczkami, które modlący się ludzie mogą sami otworzyć. Obrazy w kapliczkach namalowano olejem na deskach; mają one wymiary 80 x 100 cm<sup>399</sup>.

Kapliczki drogi krzyżowej zostały poddane ponownej renowacji w 1991 roku; o skali prac remontowo-budowlanych, jakie zostały wykonane przy nich i przy schodach świętych, może przekonać opis stanu obiektu z roku 1989 oraz wysiłków, jakie wtedy podejmował ówczesny proboszcz, ks. Ryszard Szkoła<sup>400</sup>, a doprowadził do szczęśliwego finału ks. Bolesław Sylwestrzak.

	<p><b>Informacje dla pielgrzymów i turystów</b></p>	<p><b><u>Dojazd do Góry</u></b></p> <p>Miasto Góra nie ma połączenia kolejowego, a prowadzą do niej drogi: z Wrocławia międzynarodowa droga nr 5 (E261) do Rawicza, stąd zaś droga nr 324. Z centrum miasta należy kierować się w stronę miejscowej cukrowni, przekraczając tory kolejowe i idąc pod kościół pw. Bożego Ciała Zieloną Drogą</p>
---	---	---

<sup>398</sup> Tamże.

<sup>399</sup> Jastrzębski, s. 31.

<sup>400</sup> Właźlak, *Parafia św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Górze Śląskiej*, s. 238-239.





Kalwaria cmentarna powstała w roku 1933, w kilka lat po tym, jak siostry franciszkanki szpitalne zakupiły (1929 r.) od hrabiny Zofii Gabrieli Antoniny von Oppersdorf pałac w Ołdrzychowicach Kłodzkich i tu przenieśli zarząd prowincji śląskiej. Drewniane stacje tej drogi krzyżowej (jesion-dębina) poświęcił na prośbę ówczesnej matki Norberty Dühlamann ojciec Oswald Otrzosek OFM dnia 21 czerwca 1933 roku.

Z czasem kalwaria musiała być odnowiona, bo nie nadawała się do renowacji (wymiana drewna). Dzieła tego dokonał w dniu 5 grudnia 1992 r. miejscowy stolarz Józef Wójtowicz, umieszczając nad każdym z krzyży stacyjnych daszek. Poświęcenia dzieła dokonał ówczesny kapelan domu prowincjalnego franciszkanek, o. Aleksander Gajda OFM<sup>401</sup>.

Na tym przyklasztornym cmentarzu – oprócz sióstr – pochowana jest była właścicielka pałacu, hrabina Zofia von Oppersdorf (na specjalne życzenie, gdyż pozostali członkowie rodu spoczywają w mauzoleum za kościołem parafialnym; jest tam jej pusty sarkofag). Woląta to miejsce, bo – jak mówiła – „tam u góry więcej za mnie modlić się będą”<sup>402</sup>.

Kalwarię tworzy rząd krzyży, flankując od zachodu i północy groby, w których spoczywają polskie i niemieckie siostry. Krzyże te mają po ok. 2 m wysokości i zapewne stanowią kopię tych starszych, sprzed wspomnianej renowacji, gdyż mają wyraźnie „niemiecki” kształt. Oddalone są od siebie regularnie co 4-5 m. Rzymskie numery, umieszczone na okrągłej tarczy, zastępują scenę figuralną stacji.

Cmentarzyk zdobi też duża, kuta w piaskowcu Pieta. Na jej frontowej części widnieje herb zakonu franciszkanów (dwie skrzyżowane ręce: jedna Chrystusa, z przebitą dłonią, druga zakonnika z krzyżem w ręku) oraz trudna do odczytania łacińska inskrypcja<sup>403</sup>.

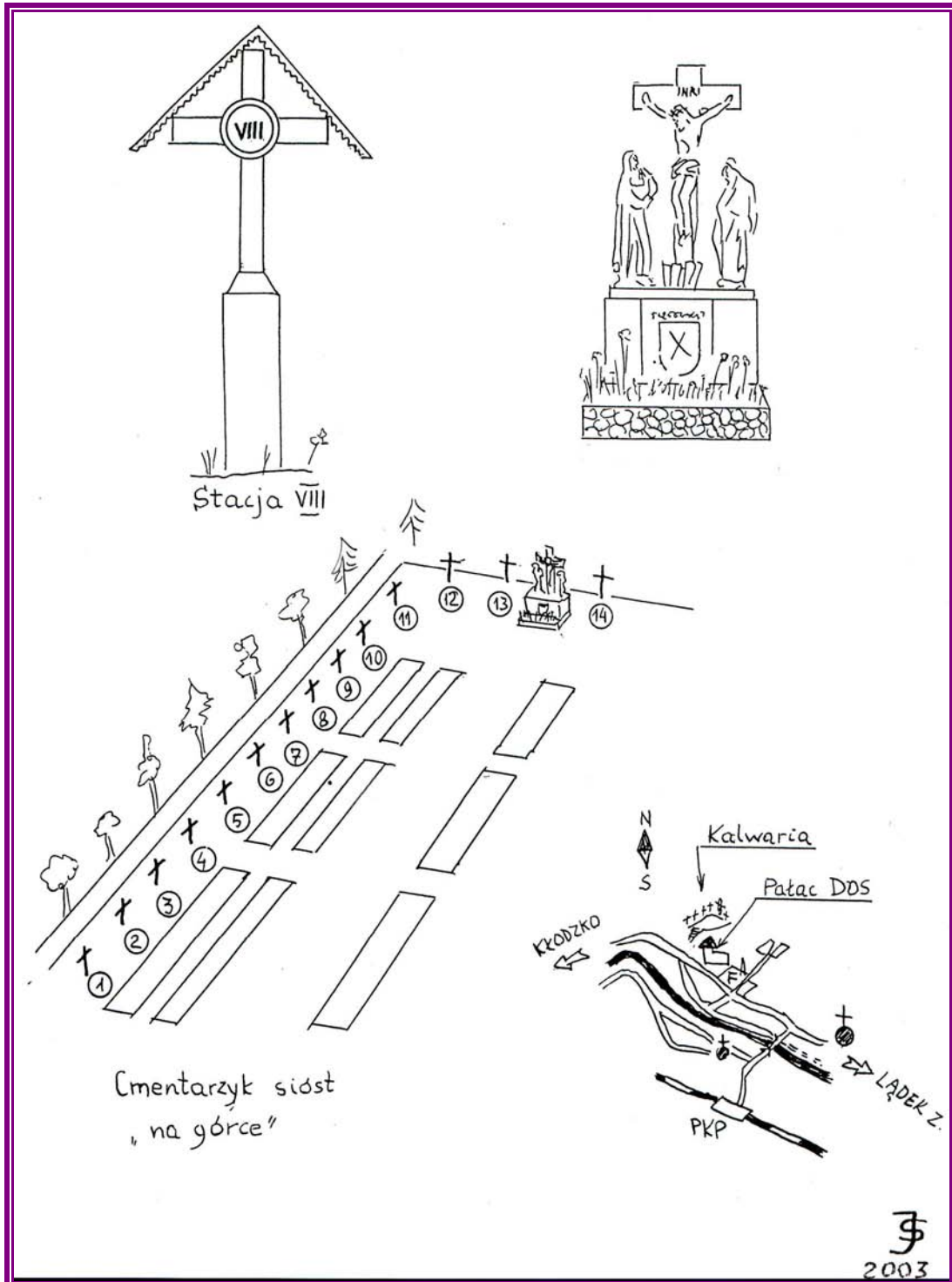
<sup>401</sup> S. Jastrzębski uzyskał wiadomości dotyczące tej kalwarii od miejscowej siostry franciszkanki Justyny Kucharczyk; zob. tegoż autora, s. 71.

<sup>402</sup> Tamże.


<sup>403</sup> Tamże.

Przed wejściem na położony na górze cmentarzyk znajduje się biała, kamienna figura św. Franciszka oraz grota Lourdzka, zbudowana w połowie XX w. Wszystko tu tonie w kwiatach i jest wzorowo uporządkowane, a za ogrodzeniem szumi prawdziwy las<sup>404</sup>.

**Rysunek nr 45:** Schemat kalwarii i widok stacji drogi krzyżowej w Oldrzychowicach.



<sup>404</sup> Tamże.

	<p><b>Informacje dla pielgrzymów i turystów</b></p>	<p><b><u>Dojazd do Odrzychowic Kłodzkich</u></b></p> <p>Odrzychowice Kłodzkie leżą na trasie (kolejowej i drogowej) Kłodzko – Stronie Śląskie. Z Kłodzka można dojechać drogą nr 33 (kierunek Międzylesie) do Żelazna i tam skręcić w lewo drogą nr 392 w kierunku na Łądek Zdrój/Stronie Śląskie. Klasztor sióstr znajduje się po lewej stronie drogi. Stacje kalwarii zawieszone są na drzewach parku przed klasztorem.</p>
---	---	---





Prowadzony przez siostry pasterki dom opieki nad niesprawnymi i chorymi kobietami w Św. Katarzynie, sądząc po stylu budowli, powstał na przełomie XIX i XX stulecia. A skoro tak, to należy przypuszczać, że pierwsza droga krzyżowa, jaka tu istniała za czasów przedwojennych, na pewno nie jest starsza niż sto lat. Ta obecna – jeśli nie brać pod uwagę wieku obelisków, a tylko same obrazy stacyjne – liczy ich sobie raptem kilka<sup>405</sup>.

Kalwaria obramowuje mały cmentarzyk członków zakonu (w tym oczywiście i ich niemieckich poprzedniczek). Stacje usytuowane są na obrzeżach cmentarzyka, dokładniej na jego obwodzie, który ma kształt łuku i cięciwy. Na lewej części łuku znajduje się ich pięć, po trzy z każdej strony centralnego krzyża „na cięciwie” i pozostałe trzy – na kolejnej części łuku. Stacje-kapliczki zbudowano z dobrze wypalanej i gładkiej czerwonej cegły. Mają one wysokość ok. 220 cm i głębokość 40 cm, ale nie są identyczne (w zasadzie każdy przekrój słupa lub zakończenie głowicy są różne)<sup>406</sup>.

Wnęki kapliczek mają wymiary 70 x 30 cm, z czego 30 cm przypada na ich trójkątne zakończenie. Tytuły stacji przyklejono na oddzielnych tabliczkach. Obrazy stacji to ceramika wypalona na błyszcząco, o dominującym kolorze białym. Oto ich opis<sup>407</sup>:

Stacja I. Odwróconemu tyłem Chrystusowi, odzianemu w białe szaty, Piłat siedzący na tronie wskazuje ręką szare duże drzwi. Sąd zakończony, wyrok zapadł!

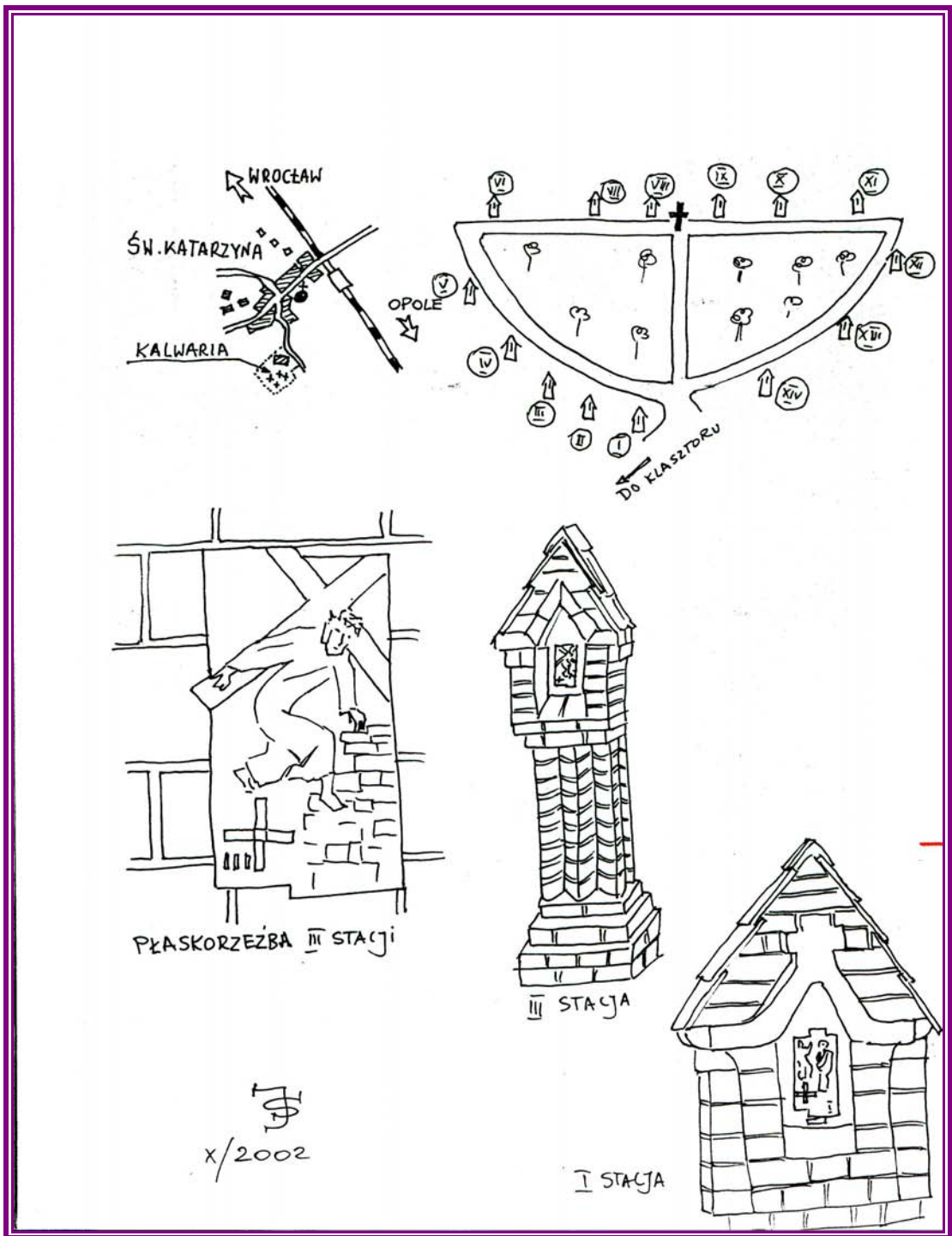
Stacja II. Chrystus, już w koronie cierniowej, dwoma rękami, na ugiętych nogach, z wielkim wysiłkiem podnosi jeszcze prawie leżący, poziomo usytuowany krzyż. Z tyłu dwóch obojętnych, przyodzianych w zbroje żołnierzy.

<sup>405</sup> Tamże.

<sup>406</sup> Tamże.

<sup>407</sup> Tamże.

**Rysunek nr 46:** Schemat kalwarii i widok stacji drogi krzyżowej w Św. Katarzynie.



Stacja III. Chrystus przyklął, oparł ręką o dość stromo wznoszącą się po zboczu usianą kamieniami drogę. W tle dalekie pagórki, a sylwetka samotnego żołnierza wydaje się tylko pilnować drogi – patrzy obojętnie w dal.

Stacja IV. Ukazany tylko w trzech czwartych Zbawiciel z krzyżem na prawym ramieniu zbliża się do Matki, nie widząc jej nawet, bo głowę ma całkowicie ukrytą pomiędzy ramionami podtrzymującymi krzyż. Nieco dalej, przy kamienistej ścieżce, klęczy, rozłożywszy ręce, Maryja.

Stacja V. Cyrenejczyk ofiarnie nie tyle dźwiga, co ciągnie przednią część krzyża, pod ciężarem którego zgarbiony Chrystus zdąża ku Golgocie.

Stacja VI. Tu Chrystus skrajnie zmęczony, podtrzymujący ciężący mu krzyż przed sobą, na kolanach, jakby czekał dopiero na otarcie twarzy przez stojącą przy drodze Weronikę. W oddali trzy postacie – chyba nabożne niewiasty.

Stacja VII. Znów stroma ścieżka, a Zbawiciel, choć podpiera się rękami, idzie dalej.

Stacja VIII. Teren jakby równiejszy. Chrystus z krzyżem na ramionach odwraca się do trzech klęczących niewiast; poucza je i ostrzega.

Stacja IX. Szczyt już niedaleko, ale i sił brak. Ten trzeci upadek musiał być gorszy od poprzednich, bo jest głębszy, zaś gesty i postawa dwóch niewiast świadczą, że chcą, jakby podbiec Jezusowi z pomocą.

Stacja X. Szczyt Golgoty. Rzymski żołnierz ciągnie ku sobie zdartą już z Chrystusa szatę, a Ten klęczy obok krzyża. Daleko Matka z pocieszającą ją Marią Magdaleną i osobno stojący św. Jan.


Stacja XI. Tu też żołnierz, a nie oprawca – jak często bywa – przybija drugą rękę Chrystusa do krzyża; nieopodal wierna do końca Matka i skulona u Jej stóp Maria Magdalena.

Stacja XII. Tragiczna w swej wymowie postać Zbawcy na krzyżu i klęcząca zrozpaczona Maria Magdalena.

Stacja XIII. Tym razem Matka trzyma na kolanach zeszywniałe ciało Syna, za nią krzyż, a niebo już ciemnieje.

Stacja XIV. Na prostokątnym kamieniu w grocie samotne ciało Chrystusa przykryte całunem.

Chociaż kalwaria znajduje się na terenie cmentarza położonego w klasztornym ogrodzie, siostry chętnie umożliwią wejście tym, którzy zechcą właśnie tutaj kontemplanować Misterium Paschalne Chrystusa.

	<p><b>Informacje dla pielgrzymów i turystów</b></p>	<p><b><u>Dojazd do Św. Katarzyny</u></b></p> <p>Miejscowość ta leży w odległości ok. 15 km od Wrocławia. Posiada stację kolejową (linia Wrocław – Opole). Jadąc z Wrocławia drogą nr 94 w kierunku na Oławę, za Radwanicami, a przed miejscowością Siechnice, należy skręcić w prawo, zaraz po zjeździe z wiaduktu i przejechać całą wieś, za kościołem skręcając w lewo na Sulimów. Duży klasztor i zakład sióstr pasterek położony jest ok. 500 m za wsią, po prawej stronie drogi (ul. Dąbrowskiego 8).</p> <p><b><u>Dojście do kalwarii</u></b></p> <p>Z pewnością chcąc nawiedzić tę cmentarną kalwarię, trzeba zameldować się na furcie klasztornej i poprosić o doprowadzenie na miejsce modlitwy przez klasztorny ogród kwiatowo-warzywny.</p>
---	---	--



Wpisana do rejestru zabytków<sup>408</sup> kalwaria znajduje się na cmentarzu położonym za Wojewódzkim Specjalistycznym Szpitalem Chorób Dziecięcych im. J. Korczaka, przy al. Kasprowicza 64/66. Pochowane są na nim siostry urszulanki Unii Rzymskiej (kiedyś właścicielki tego budynku, prowadzące przed II wojną światową gimnazjum dla panien) oraz kilka nauczycielek świeckich, przede wszystkim narodowości niemieckiej. Cmentarz jest bardzo skromny, ale zadbane.

Prof. Gerwazy Świdorski (lekarz chirurg, specjalista chorób kręgosłupa) odkrył ten cmentarz przylegający do jego ogrodu w roku 1973 i zaczął go porządkować (wraz ze swym wnuczką Kubusiem), usuwając chaszcze, przycinając krzaki i układając kamienie<sup>409</sup>.

Z zachowanych na stacjach napisów wynika, że dzieło wykonane zostało w Monachium. „Poza siostrami zakonnymi, rodziną profesora i wandalami, którzy przez lata niszczyli cmentarz, praktycznie nikt nie wie o jego istnieniu. Nie figuruje on na liście zabytków”<sup>410</sup>. W roku 2003 odnowione zostały tabliczki na grobach polskich sióstr urszulanek<sup>411</sup>. Cmentarz ten nie figuruje wśród cmentarzy miasta opisywanych w Encyklopedii Wrocławia.

<sup>408</sup> Decyzja Państwowej Służby Ochrony Zabytków we Wrocławiu z dnia 16 czerwca 1992 (L.dz. PSOZ/MKZ/5340/131/92/BU-P, nr rejestru zabytków 478/Wm): „Wpisano do rejestru zabytków Zespół Klasztorny SS. Urszulanek ob. Klasztor SS. Franciszkanek Marii Nieustającej Pomocy oraz Miejski Szpital Chorób Dziecięcych im. J. Korczaka wraz z parkiem przy ul. Kasprowicza nr 62b, 64-66”. Oprócz głównego budynku szpitalnego i klasztornego (rok 1896), budynków apteki i pralni (1906 r.) i budynku szpitala z roku 1929, do zabytków zaliczono mur okalający posesję oraz „cmentarz zakonny w części północnej założenia, w tym tarrakotowe Stacje Męki Pańskiej” (ponadto układ zieleni, elementy urządzeń parkowych itd.).

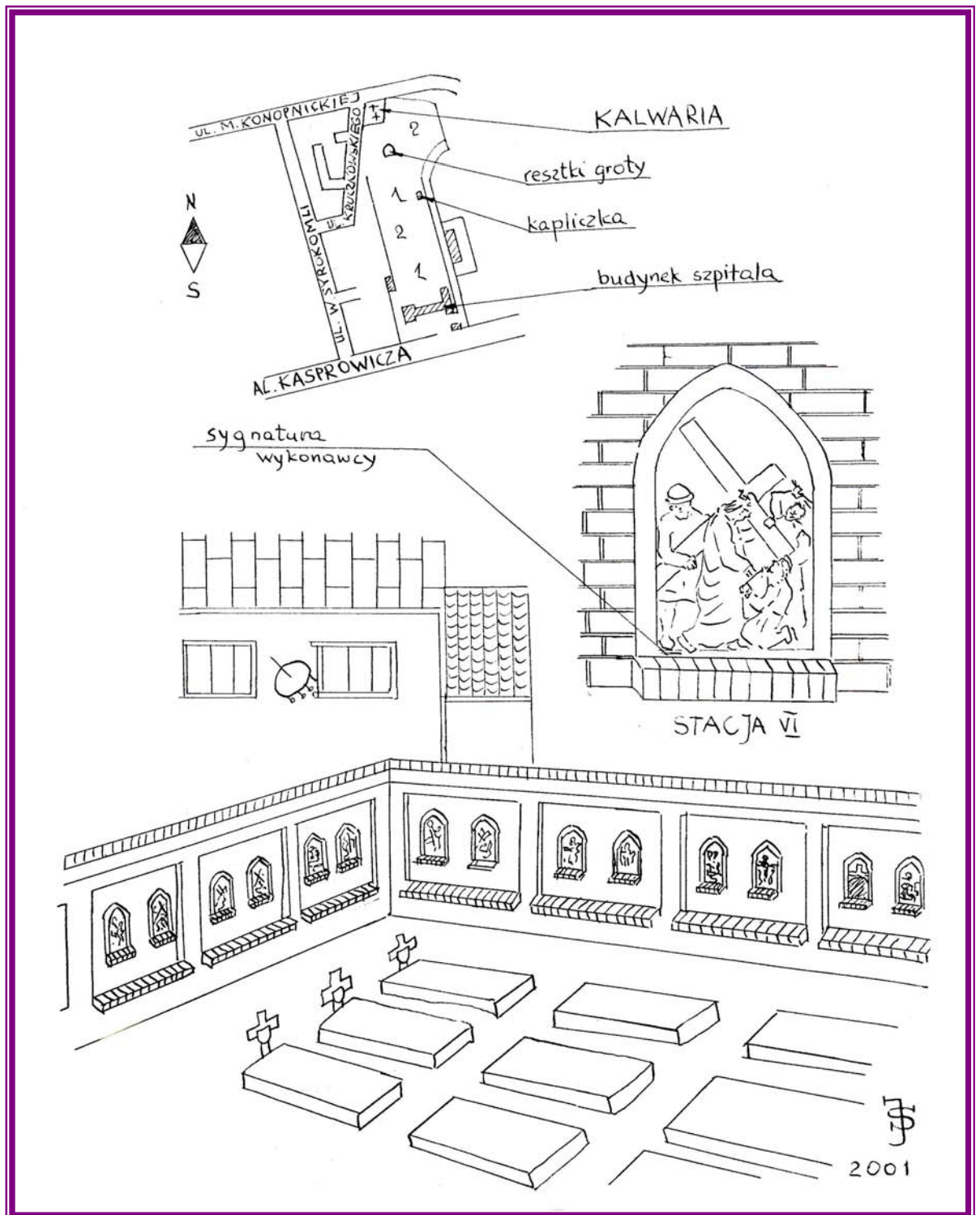
<sup>409</sup> A. Andrusyszyn-Wojtasik, *Przedwojenny cmentarz sióstr urszulanek na Karłowicach ocalał dzięki pasji profesora medycyny. Lekarz pamięci*, „Słowo Polskie” z dnia 3 listopada 2003 [b.s.]. Jedną z sióstr nauczycielek uczyła j. polskiego żonę doktora Świdorskiego.

<sup>410</sup> Tamże.

<sup>411</sup> Tamże.



**Rysunek nr 47:** Schemat kalwarii i widok stacji drogi krzyżowej we Wrocławiu Karłowicach.




Gdy idzie o tablice stacji, umieszczone w murze okalającym to miejsce, noszą one ślady celowych zniszczeń („ćwiczenia” satanistów?). Poszczególnym postaciom utracono głowy lub dokonano innych mechanicznych zniszczeń, zwłaszcza w odniesieniu do stacji I, III, IV, VI, VII, X, XII i XIV, zaś przy stacji XIII zniszczona została dolna część płyty.

Kalwaryjskie sceny tej cmentarnej drogi krzyżowej reprezentują styl przełomu XIX i XX, notowany w niemieckich warsztatach pracujących na potrzeby kościelne<sup>412</sup>. Ponieważ data powstania kompleksu szpitalnego to przełom XIX i XX w., domniemywać należy, iż kalwaria jest od tej wielkiej budowli nieco młodsza. Pod każdą ze stacji umieszczono rząd cegieł główkami do przodu (rodzaj gzymsu), co mogłoby świadczyć o jednoczesnym wykonaniu muru i drogi krzyżowej. Na dolnej ramce każdej ze stacji można zauważyć odcisnięty w ceramicznej masie drobnymi literkami napis: **MAYERISCHE KIRCHL-KUNSTANSTALT**, czyli Kościelny Zakład Wytwarzania Artystycznych w Monachium<sup>413</sup>.

W zachodnich polach muru, pomiędzy jego zgrubieniami, rozmieszczono 6 stacji, a w północnych 8. Wymiary płyt: 60 x 80 cm. Posiadają one „gotyckie” zakończenie u góry i są obramowane wąską opaską ceramiczną.

Niestety, mimo podejmowanych prób nawiązania kontaktu (listownego i telefonicznego)<sup>414</sup> z niemieckimi siostrami urszulankami, które mogłyby dysponować jakimiś szerszymi wiadomościami na temat karłowickiej kalwarii i cmentarza, nie otrzymałem żadnej odpowiedzi.

	<p align="center"><b>Informacje dla pielgrzymów i turystów</b></p>	<p><b><u>Dojazd do Wrocławia Karłowice</u></b></p> <p>Po dotarciu do dzielnicy Wrocław Karłowice, a konkretnie do Wojewódzkiego Specjalistycznego Szpitala Chorób Dziecięcych im. J. Korczaka przy al. Kasprowicza 64/66, należy wejść główną bramą na teren tej placówki i skierować się w lewo, obchodząc budynek.</p> <p>Po przejściu niewielkiego parku trafimy na wejście do cmentarza. Stacje znajdują się po lewej stronie i na wprost owego wejścia, w murze cmentarnym.</p>
---	--	--

<sup>412</sup> Jastrzębski, s. 203.

<sup>413</sup> Tamże.

<sup>414</sup> Zob. List do sióstr urszulanek, *Aneks II*, s. 50-51.